PER LA *PAU*

Núm. 35 - NOVEMBRE 2018
DROGUES I VIOLÈNCIES A L'AMÈRICA LLATINA

ARTICLES CENTRALS

Els efectes nocius de les polítiques de seguretat antidroga a Mèxic

Olga Guzmán Vergara
Directora d'Incidència Nacional i Internacional de la Comissió Mexicana de Defensa i Promoció dels Drets Humans

L'estratègia de seguretat que va implementar Mèxic per combatre el cultiu, el tràfic i la possessió de drogues basada en el règim internacional de control i fiscalització de drogues de l'Organització de les Nacions Unides ha tingut efectes nocius en el gaudiment i exercici dels drets humans al país. L'evidència nacional i internacional mostra que aquestes polítiques han resultat desproporcionades i no han tingut efecte en l'eradicació de la producció, el comerç o l'ús problemàtic de les drogues. Al contrari, les conseqüències de les polítiques prohibicionistes han estat profundament nocives.

D'acord amb l'Enquesta Nacional d'Addiccions de 2011 i l'Enquesta Nacional de Consum de Drogues, Alcohol i Tabac de 2016 i 2017, publicades pel Govern mexicà sobre la prevalença de l'ús de drogues al país, no s'han observat increments significatius en la proporció de persones que consumeixen drogues. Per contra, hi ha hagut un increment exponencial i cada vegada més dramàtic en el nombre de morts i homicidis intencionals relacionats amb la política de seguretat de combat del narcotràfic.

No només hi ha cada vegada més organitzacions de drets humans de la societat civil que documentem la incidència de la tortura, les desaparicions forçades, les execucions i detencions arbitràries, i la restricció de llibertats fonamentals en el marc d'una política de seguretat de combat contra les drogues, sinó que diversos organismes internacionals han donat compte dels impactes en els drets humans d'aquesta política.

El fracàs de la política de drogues

A Mèxic, els resultats del règim internacional de control i fiscalització de drogues han estat devastadors. Des que el 2006 l'expresident Felipe Calderón va declarar una guerra frontal contra la delinqüència organitzada per tal de "salvar els nostres nens i joves de les urpes de les drogues i les addiccions", els índexs de violència, inseguretat i corrupció han augmentat de manera alarmant.

D'acord amb l'informe de la Comissió Interamericana de Drets Humans (CIDH) *Situación de los derechos humanos en México,* publicat el 2 de març de 2016, "Mèxic passa per una greu crisi de violència i de seguretat des de fa diversos anys."[1] Aquest informe destaca que durant el govern de Calderón i l'anomenada guerra contra el narcotràfic, "les greus situacions de violència van augmentar fins a assolir nivells alarmants, incloent la pèrdua de més de cent mil persones, milers de desaparicions i un context que ha provocat el desplaçament de milers de persones."[2]

" La corrupció i la impunitat en les estratègies de combat contra el crim organitzat han estat una constant a Mèxic "

La política de seguretat utilitzada en el marc de la guerra contra el narcotràfic va consistir en el desplegament de forces armades per exercir tasques de seguretat pública sense cap tipus de control civil. Aquesta situació, com va documentar la Comissió Interamericana, "ha desencadenat encara més violència així com violacions greus dels drets humans en que s'observa una falta de rendició de comptes conforme als estàndards internacionals."[3]

Igual que la CIDH, diversos mecanismes internacionals de drets humans han coincidit que la violència generada per la forta presència de forces militars a les regions del país amb més presència de crim organitzat ha ocasionat greus violacions dels drets humans. El Relator Especial de les Nacions Unides sobre execucions extrajudicials va documentar en la seva visita a Mèxic el 2013 que l'ingent desplegament de l'exèrcit per actuar contra els càrtels de la droga havia acabat amb nombroses execucions

extrajudicials en mans de les forces de seguretat, així com dels càrtels "sovint sense cap tipus de rendició de comptes."[4] El Relator va observar amb preocupació que es continuen produint incidents extremadament violents al país, en particular atemptats contra el dret a la vida, a un nivell intolerable.

Segons la informació proporcionada per les autoritats mexicanes al Relator Especial, durant l'anterior administració federal, de desembre de 2006 a novembre de 2012, es van cometre 102.696 homicidis intencionals. El Govern va reconèixer que no pas menys de 70.000 d'aquestes morts (gairebé el 70%) estaven relacionades amb el tràfic de drogues.[5]

D'altra banda, el Relator Especial sobre la situació de la tortura, després de la seva visita a Mèxic el 2014, va confirmar que des del desplegament d'efectius militars el 2006 en el marc de la guerra contra el narcotràfic, la Comissió Nacional de Drets Humans va registrar un augment de queixes per tortura i maltractaments; va informar d'un total de 2.020 queixes el 2011, comparades amb una mitjana de 320 en els sis anys anteriors al 2007.[6]

" La violència generada per la forta presència de forces militars a les regions amb més presència de crim organitzat ha ocasionat greus violacions dels drets humans, com tortures i desaparicions forçades "

Una altra de les greus violacions dels drets humans que han generat les diverses formes de violència que han tingut lloc a Mèxic els últims anys té a veure amb el desplaçament intern forçat. La violència generada per la fragmentació i pugna de territoris pel crim organitzat ha fet que milers de persones s'hagin vist forçades a desplaçar-se internament.

La corrupció i la impunitat en les estratègies de combat contra el crim organitzat han estat una constant a Mèxic. D'acord amb l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans,[7] les enormes quantitats de diners que mobilitzen els grups del crim organitzat "estan cooptant i corrompent institucions claus"[8] al país. Així mateix, malgrat que l'estratègia s'ha centrat en la detenció d'integrants del crim organitzat, no s'han fet prou esforços per desmantellar la xarxa de corrupció que involucra el crim organitzat i agents de l'Estat.

Falsos indicadors d'èxit

La política antidroga ha propiciat a més el desenvolupament de lleis i figures que es contraposen amb el procés adequat i les garanties judicials, la presumpció d'innocència, el dret a una defensa adequada, i el dret a que la sanció sigui conforme amb la gravetat del delicte. De manera preocupant, les autoritats mexicanes han utilitzat com a indicadors d'èxit de la seva política, les hectàrees de rosella i marihuana eradicades, els laboratoris de cocaïna destruïts, les persones detingudes, o la quantitat de drogues confiscades. Aquest tipus d'indicadors transmeten una sensació d'efectivitat, no obstant no s'indica si les tàctiques que s'han fet servir es tradueixen en avenços reals cap a la consecució de l'objectiu principal, que és la reducció de l'ús de drogues.

Per una banda, doncs, s'implementen estratègies de seguretat per reduir l'oferta i la demanda de drogues, sense comptar amb indicadors d'impacte en el consum; i per altra banda, aquestes estratègies fan que les accions encaminades al combat del narcotràfic resultin insostenibles a llarg termini ja que ignoren les fronteres nacionals i la capacitat operativa i diversificació del crim organitzat. És a dir, l'eradicació d'una plantació de rosella no n'impedeix la sembra en una altra part del país; la detenció d'un líder del crim organitzat no limita l'operació d'un càrtel, ni la fragmentació d'aquest n'impedeix l'aparició d'un altre; o la confiscació de drogues i identificació de rutes de distribució tampoc no limita l'aparició de noves rutes i formes de transport.

La regulació i no la guerra

Per poder emprendre un debat seriós per al disseny de noves polítiques públiques que regulin l'ús de les drogues, cal començar reconeixent el fracàs del model

prohibicionista i de les polítiques de seguretat encaminades al combat de la producció, distribució i ús de drogues que s'ha aplicat a Mèxic. Necessitem nous indicadors per avaluar l'èxit de les estratègies per reduir el consum de drogues. Les tones de drogues confiscades, el nombre de persones detingudes o les hectàrees de cultius eradicats no indiquen si es veu afectat el consum, ja que no hi ha registres metodològicament viables per calcular-ho amb certesa.

" És urgent que l'Estat mexicà posi l'accent en reformes institucionals a llarg termini i no en mesures pal·liatives de populisme punitiu "

Resulta necessària una reforma integral en matèria de política de drogues, començant amb la regulació del cultiu i el mercat de cànnabis i rosella, que inclogui un model de control governamental del mercat d'ambdues plantes. La regulació de la marihuana, com un primer pas per debilitar les polítiques nocives de combat contra les drogues, permetria la generació d'informació sobre la prevalença de consum d'aquesta droga. A més, la seva despenalització impactaria en la despressurització del sistema penitenciari.

Per poder desmantellar la xarxa de corrupció i impunitat del crim organitzat que ha generat tanta violència al país, resulta prioritari enfortir les institucions civils que lluiten contra el narcotràfic. L'ús de les forces militars en lloc de la policia debilita i distorsiona les funcions de tots dos estaments. Per això, la reforma i l'enfortiment de la justícia han d'anar de la mà d'un enfortiment de les corporacions policials, ja que per combatre el narcotràfic es necessita una força policial i un sistema judicial que funcionin.

La realitat de centenars i milers de víctimes de la guerra contra les drogues a Mèxic no pot continuar sent invisible. Per això, és urgent que l'Estat mexicà posi l'accent en reformes institucionals de llarg termini, i no en mesures pal·liatives que es fonamenten en el populisme punitiu.

1. Comissió Interamericana de Drets Humans (CIDH). S*ituación de derechos humanos en México*. OEA/Ser.L/V/II.Doc.44/15, 31 desembre 2015, p. 31.

2. CIDH. *Situación de derechos humanos en México*, p.31.

3. CIDH. *Situación de derechos humanos en México*, p.11.

4. Informe del Relator Especial sobre les execucions extrajudicials, sumàries o aribitràries, Christof Heyns, A/HRC/26/36/Add.1, 28 d'abril de 2014, p. 5.

5.Informe del Relator Especial sobre les execucions extrajudicials, sumàries o arbitràries, p 5.

6. Informe del Relator Especial sobre la tortura y altres tractes o penes cruels, inhumanes o degradants, Juan E. Méndez, A/HRC/28/68/Add.3, 29 de desembre de 2014, p.6.

7.Declaració de l'Alt Comissionat de l'ONU per als Drets Humans Zeid Ra'ad Al Hussein, en motiu de la visita a Mêxic, 7 d'octubre de 2015, p.3.

8.Declaració de l'Alt Comissionat de l'ONU per als Drets Humans Zeid Ra'ad Al Hussein, p.3.

Fotografia : Segrestadors detinguts durant un enfrontament amb l'exèrcit i policia federal mexicana / Jesús Villaseca Pérez.

© Generalitat de Catalunya